

MEVLÂNÂ'NIN MESNEVÎ'SİNDE HZ. ALİ'NİN ŞAHSİYETİ

Yrd. Doç. Dr. Abdulvahap YILDIZ*

Özet

Mevlânâ Celâleddin-i Rumî, en önemli eseri olan Mesnevî'de en çok yer verdiği şahsiyetlerden birisi Hz. Ali'dir. Mevlânâ bu eserinde Hz. Ali'nin şahsiyetinin önemli özelliklerinden ilim, zühd, takva, tevekkül, kadere rızâ, velî ve velâyet, mütevazılık, ihlâs, şefkat ve merhamet, cömertlik, adalet ve kahramanlık gibi yüksek ahlakî ve insanî hususları veciz ifadelerle dile getirmektedir.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, Celâleddin-i Rumî, Mesnevî, Hz. Ali, ilim, zühd, velî, ihlâs, adalet, kahramanlık.

Abstract

Mewlana Jalaladdin-i Rumi's the most important work is Mesnevi . Mewlana, in this book mentions some of Hz. Ali bin ebi Talib's noble ethical and humane features such as science, Takwa (God-fearing behaviour), tewakkul, consent to fate, weli and welayet, odestness, ikhlas, affection, mercy, generosity, justice, braveness in a laconic style.

Key words: Mewlana Jalaladdin-i Rumi, masnawi, Ali, ilim, zuhd, wali, welayet, ikhlas, justice, braveness

Mevlânâ Celâleddin Rumî, en önemli eseri olan Mesnevî'de tasavvufî fikir ve düşüncelerini, iç içe hikâyeler halinde anlatmaktadır. *Mesnevî*'nin hikâyeleri, Mevlânâ'nın insan tabiatı hakkındaki derin bilgisini ve onun psikolojik kavrayışını ortaya koyar. O hikâyelerinde çeşitli yollarla insanın zayıf yönleri kadar, fazilet ve erdemini de ustalıkla meydana çıkarır.¹ İşte *Mesnevî* hikâyelerinde, üstün faziletlerini ortaya koyduğu şahsiyetlerden biri de Hz. Ali'dir². Bu bildirinin temel amacı, *Mesnevî*'de Hz. Ali'nin şahsiyetiyle ilgili değerlendirmeler üzerinde durmaktır.

Mevlânâ, *Mesnevî* hikâyelerinde yer verdiği tarihî şahsiyetleri, dört ana gruba ayırabiliriz

Birincisi: Hz. Muhammed (s.a.v) (571-11/632) den önce yaşayan peygamberler, Firavun, Haman,

* Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. avahap@harran.edu.tr

¹ Yousofi, Gholam Hosein, *Bir hikayeci olarak Mevlânâ*, çev: Ramazan Muslu, Tasavvuf, yıl. 6, sayı, 14, Ankara, 2005, s., 647.

² Hz. Peygambere ilk iman edenlerden ve dördüncü halife olan Hz. Ali (r.a.), İslam tarihinde siyasi, sosyal ve dini açıdan derin izler bırakmıştır. Kahramanlık, cesaret, ilim, ihlas, samimiyet, fedakarlık ve şefkat gibi yüksek ahlakî ve insanî vasıflar bakımından müstesna bir mevkiye sahip bir şahsiyettir. Hz. Ali, Miladi 600 yılında Mekke'de doğdu. Babası Ebû Tâlib, annesi Fatıma bint-i Esed'dir. Bazı kaynaklara göre, doğduğunda Allah'ın Resulü ona Ali ismini vermiştir. Beş yaşından, Hz. Peygamberin vefatına kadar Onun yanından ayrılmamış, hayatını İslam'a feda etmiştir. Hz. Peygamberin kızı Hz. Fatıma (r.a.) ile evlenmiş, böylece Resûlullah'ın soyu onun soyundan devam etmiştir. Hz. Ali, Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber olmak üzere hemen hemen bütün savaşlara katılmış, bu savaşlarda Resulullah'ın sancaktarlığını yapmış ve büyük cesaret ve kahramanlık göstermiştir. Hz. Ali, Hz. Peygambere vahiy katipliği yapmıştır. Hz. Osman devrindeki fitnelere önlemek için çaba göstermiş, Hz. Osman şehit edilince, Müslümanların Halifesi olarak seçilmiştir. Hilafet süresi, 4 yıl 9 aydır. Halifeliği döneminde, Müslümanlar arasında Cemal, Sıffin ve Nehrevan savaşları olmuştur. Hz. Ali, bir Hâricî olan Abdurrahman b. Mülcem tarafından şehit edilmiştir.(40/661) Kûfe'ye (bugünkü Necef) defnedilmiştir. Hz. Ali'nin hayatı konusunda geniş bilgi için bkz, Abdulhalik Bakır, *Ali b. Ebi Talib*, Elazığ, 1998; Ethem Ruhi Fıçlalı – M.Yaşar Kandemir, *Ali*, DİA, c.II., İstanbul, 1989, s. 371-378; Ethem Ruhi Fıçlalı, *İmam Ali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005; Abdulkaki Gölpınarlı, *Mü'minlerin Emiri Hazretü Ali*, İstanbul, 1978; Derman, Mehmet Ali, *Allah'ın Arslanı*, İst., 1966; el-Gençî, Muhammed b. Yusuf, *Kıyâyetü'l-Talib fi Menâkıb-i Ali*, Tahran, 1404; Muhammed Rıza, *el-İmam Ali b. Ebi Talib*, Beyrut, trz .

Harut ve Marut gibi efsanevi ve mitolojik şahsiyetler.

İkincisi: Hz. Muhammed (572-11/632), ve asr-ı saadette yaşamış dört halife, Bilâl-ı Habeşî (581-21/641), Muaviye (602-61/680), Hz.Hamza (ö.4/625) gibi tarihi şahsiyetler.

Üçüncüsü: Hallâc-ı Mansûr (ö.309/921), Bâyezid-i Bistamî (ö.262/875), Ebû'l-Hasan-i Harkânî (ö.425/1034), Zünnûn-i Mısri (ö..245/859) gibi meşhur mutasavvıflar.

Dördüncüsü: Gazneli Sultan Mahmut (361/971-421/1030), Sultan Muhammed Harezşah (ö.617/1220) gibi padişahlar ve emirlerdir.

Bu tarihi şahsiyetler içinde, hiç şüphesiz Mesnevî'de en çok yer verilen kişilerden biri dördüncü halife Hz. Ali'dir. Mevlânâ, *Mesnevî*'nin ve *Divân-i Kebîr*'in muhtelif beyitlerinde, çeşitli sebeplerle bazen Hz.Ali'nin ismini, bazen lakaplarını anarak bazen de kapalı bir şekilde bir çok yerde onun üstün meziyetlerinden söz etmiştir. Mevlânâ, Mesnevî'de aşağıda zikredilen başlıklar altında ve ayrıca muhtelif beyitlerde Hz. Ali'nin şahsiyetini ifrat ve terfide kaçmadan veciz bir şekilde dile getirmiştir.

1- Hz.Peygamber (s.a.v), Hz. Ali'ye "Herkes bir çeşit ibadetle Allah'a yakınlık arar, sen akıllı ve bas kulun sobbetiyle yakınlık ana, böylece herkesten daha önde olursun" diye vasiyet etmesi,¹

2- Düşmanın Hz. Ali'nin yüzüne tükürmesi ve Hz. Ali'nin elinden kalıcı atması,²

3- Hz. Peygamberin Hz. Ali'nin seyisinin kulağına "Ali'nin öldürülmesi, senin elinle olacak, sana haber verdim" demesi.³

4- Bir Yahudî'nin Hz. Ali'ye "Hakkın koruyuculuğuna güveniyorsan kendini bu binanın tepesinden at" demesi ve Hz. Ali'nin ona cevap vermesi.⁴

5- Çocuğu su oluğunun ucuna sürünerek gidip, düşme tehlikesi bulunan ve Hz. Ali'den çare arayan kadının hikâyesi,⁵

6- "Biz'e eşyayı olduğu gibi göster" ve -Hz. Ali'nin- "perde açılsaydı, kesin inancım artmazdı" sözlerinin manası,⁶

7-Bir hadis şerhi: Mustafa (s.a.v): "Ben kimin mevlâsı isem, Ali onun mevlâsıdır."⁷

Mevlânâ, Mesnevî'de yukarıdaki konu ve hikayeleri ayrıntılı olarak nazmedip, çeşitli yorumlarda bulunmaktadır. Bu yorumlarda en çok Hz. Ali'nin ilmî şahsiyeti, zühd ve takvası, mütevazılığı, tevekkül ve kadere rızâ, veli ve velayeti, ihlası, şefkat ve merhameti, cömertliği, adaleti ve cesaret ve kahramanlığını kendine özgü bazı yorumlarla ele almıştır.

1- İlmî şahsiyeti: Gerek Sünnî gerekse Şii kaynaklarında Hz.Ali'nin ilmî üstünlüğünden sıkça bahsedilir. Zira özellikle onun fıkah sahasındaki üstünlüğü, sahabenin tartışmasız kabul ettiği bir gerçek olduğu gibi, kelâm ve tasavvuf ilminin kurucusu ve tefsir ilminin de önde gelen bir ismi kabul edilir. Özetle kur'an ve sünnet'i en iyi bilen şahsiyetlerden biri Hz. Ali olduğu bütün kaynaklar ittifakla kaydederler.⁸ Minberde "Bana istediğiniz her şeyi sorabilirsiniz" diyen sadece Hz. Ali'dir.⁹ Mevlânâ "Ben ilmin

1. Mevlânâ Celâleddin Rumî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, (neşr, Reynold A. Nicholson), Tahran, 1380, Defter, I, s., 132, beyit, 2965-2986.

2. Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 163-168, 171-173 b., 3727-3849, 3930-3943, 3981-4009. Bu olay bir rivayete göre, Hendek savaşında Hz.Ali ile her savaşta hasmını mağlup eden, meşhur pehlivan Amr b. Abdveld arasında geçmiştir. Geniş bilgi için bkz., Mevlânâ Celâleddin Rumî, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, c., I-II., Terceme ve Şerh: Abdülbaki Gölpınarlı, II.bsm.,İnkılâp ve Aka kitap Evleri, İstanbul, 1990, s., 352-353.

3. Mevlânâ, a.g.e., İ d., I, s., 168-170, 172 b, 3850-3898, 3944-3953. Müreysi gazvesinde Hz. Ali kum üstüne yatmış, saç sakalı kuma bulanmıştı. Hz. Peygamber onu öyle görünce kalk ya Ebâ Turab (Ey toza toprağa bulanmış), kalk deyip onu uyandırdı. "Ya Ali, sana evvelkilerin en şakisi ile sonrakilerin en bedbahtını haber vereyim mi?" buyurduktan sonra "Birincisi: Salih peygamberin devesinin arka bacaklarını kesip öldüren," ikincisi ise: Hz Ali'nin başını ve sakalını işaret ederek, "burayı vurup bunu kana bulayacak olandır." Geniş bilgi için bkz., Mevlânâ, a.g.e., c., I-II, çev ve şerh Tahiru'l-Mevlevî, Selâm Yayınları, İstanbul, 1967, s., 1765.

4. Mevlânâ, a.g.e., d., IV, s., 566-567. b., 353-387,

5. Mevlânâ, a.g.e., d., IV, s., 664-666. b., 2657-2722,

6. Mevlânâ, a.g.e., d., V, s., 812-813. b., 1975-1999,

7. Mevlânâ, a.g.e., d., VI s.,1115-1116, b., 4544-4558.

8. El-Câhiz, *el-Beyân ve'l-Tebeyin*, Thk, Abdusselâm Muhammed Harun, c.,I, Kahire, 1938, s., 130-131; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi'l-Tarih*, c., IV, Kahire, 1348. s., 22; Ethem Ruhi Fiğlalı, *İmam Ali*, s.,91.

9. Ramazanoğlu, Mahmut Samî, *Hz. Aliyyü'l-Mürtezâ*, Erkâm Yayınları, İstanbul, 1982, s., 113.

şebriyim, Ali'de onun kapısıdır, ilim öğrenmek isteyen onun kapısından gelsin"¹ hadisesinden ilham alarak Hz. Ali'nin ilmî şahsiyetinin üstünlüğünü şu beyitlerle dile getirmektedir:

چون تو بایی ان مدینه علم را
چون شعاعی افتاب حلم را²

*Ey Ali Sen bilgi şebriinin kapısısın.
Hilim güneşinin de ışığısın.*

باز باش ای باب جوئیای باب
تا رسد از تو قشر اندر لباب³

*Ey bilgi kapısı, kapıyı arıyana açık ol ki,
Kabuklar senin feyzinle öze kavuşsun.*

غرق نورم گرچه شد سقلم خراب
روضه گشتم گرچه هستم بو تراب⁴

*Tavanım harap oldıysa da nuru gömülüyyim,
Künyem Ebû Turâb ise de maarif ve hakaik bahçesiyim.*

2- Zühd ve Takvası: Kısaca zühd, âhirete yönelmek, Hakk'a teveccüh etmek, gönülde mal ve mülk sevgisine yer vermemek, takvâ ise, dinin bütün hükümlerini eksiksiz ve sürekli olarak titiz bir şekilde yerine getirmektir. ⁵ Hz. Ali, Mesnevî'de din mumunun ışığına benzetilmektedir.⁶ Mevlânâ ya göre, o bütün amelinde takvâyı esas alan, Kur'an-ı Kerim ve sünnet-i seniyyeye tam anlamıyla bağlı,⁷ helâl ve harama çok dikkat eden, muttaki, sade yaşayan, mütevazı, Cenab-ı Hakk'ı görür⁸ gibi ibadet eden, hile ve aldatmaktan uzak,⁹ rızâ makamına ulaşan şahsiyetlerdendir.¹⁰ Hz. Ali, her zaman dünyayı fânî ve geçici, olarak algılar, kendi deyişi ile dünyaya "başı ceza sonu yokluk olan bir yurt"¹¹ şeklinde tarif eder. Ahireti de ebedi bir mekân olarak düşünür, o sebeple ölümü hiçlik olarak değil, ebedi bir hayata geçiş olarak tasavvur eder ve daima ölüme bir nimet, bir eğlence meclisi gözü ile bakar.¹² Hz Ali, "Ebû Tâlib'in oğlu,

¹ Et-Tirmizî, Menâkıb, 20.

² Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 165, b., 3769. Tercümelerde, Mevlânâ, *Mesnevî*, c., I-VI, kitap, beş, çev ve şerh Tahiru'l-Mevlevî; Mevlânâ Celâleddin, *Tercüme ve şerh-i Mesnevî-i Şerif*, c.,VI, Çev: Âbidin Paşa, İstanbul, 1325; Mevlânâ Celâleddin Rumi, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, c., I-VI, Terceme ve Şerh: Abdülbaki Gölpinarlı, II.bsm.,İnkılâp ve Aka kitap Evleri, İstanbul, ; Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî Tecümesi*, C., V-VI, Tercüme ve açıklama, Şefik Can, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2004; Mevlânâ , *Mesnevî*, Haz., Adnan Karaismailoğlu, Ankara, 2004; Faydalanılmıştır.

³ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 165, b., 3770,

⁴ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 166, b., 3807,

⁵ Zühd ve Takvâ konusunda geniş bilgi için bkz. Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Abdülkerim, *er-Risaletü'l-Kuşeyriyye*, Daru'l-Hayr Mat., Beyrut, 1413/1993. s., 115-116; Muhâsibî, Ebu Abdillâh el-Haris, *Adâbü'n-Nüfûs ve Yeybi Kitabü't-Tevbühüm*, Tahkik, Abdülkadir Ahmed Atâ, Beyrut, 1408, s., 39; el-Gazâlî, Ebu Hamid, *İhyân Ulumiddîn*, III. bs. Daru'l-Kalem, Beyrut, ts., s., 53; Geylanî, Abdülkadir, *el-Fetbu'r-Rabbânî ve'l-Feyzû'r-Rahmanî* Daru'l-Kütübî'l- İlmîyye, Beyrut, 1403, IV,178,III, 134; Herevî, Hâce Abdullah Ensânî, *Menâzihü's-Sairin*, Kahire, 1908, s., 31.

⁶ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 174, b., 3989,

⁷ Mevlânâ, a.g.e., c.,I, kitap, 5, çev ve şerh Tahiru'l-Mevlevî, s., 1748, 1749.

⁸ Di'bil-i Yemânî, Hz. Ali'ye "Rabbini gördün mü? Diye sormuş Hz.Ali "görmediğim Rabb'e kulluk edermiyim?" buyurunca , nasıl gördün demiş, Hz.Ali, " bu dünyada onu bu gözler göremez fakat gönüller, iman gerçeği ile görür."der. Hz. Ali, *Nebvü'l-Belâğa*, terc ve şerh, Abdülbaki Gölpinarlı, İstanbul, 1972, s., 47.

⁹ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 164, b., 3727.

¹⁰ Mevlânâ, a.g.e., I., d., I, s., 164 b., 3763 ; Mevlânâ, ag.e., c., I, kitap, 5, çev ve şerh Tahiru'l-Mevlevî, s.,1731.

¹¹ Ali b. Ebû Tâlib, *Nebvü'l-Belâğa*, derleyen, Ebu'l-Hasan Muhammed b. El-Hüseynî, çev., Adnan Demircan, Beyan Yayınlan, İstanbul, tarihsiz, s., 79.

¹² Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 171-172.b., 3930-3943,

ölüme, bir çocuğun annesinin memesine düşkünlüğünden daba düşkündür¹, der. Nitekim Mevlânâ Hz. Ali'nin ölüm ile ilgili ifadelerini şu mısrayla dile getirmiştir.

ظاهرش مرگ و بباطن زندگي
ظاهرش ابتر نهان پايندگي²

Ölüm görünüşte yokluk ise de manen hayattır.
Zabirde dünyadan gidip ayrılmak, hakikatte bekaya kavuşmaktır.

Hz. Ali, her zaman hakkı nefesine tercih eder, yaptığı her şeyi kendisi için değil sırf rıza-yı İlahî için yapardı. Mesnevî'de buna şöyle işaret edilir:

شیر حقم نیستم شیر هوا
فعل من بر دین من باشد گوا³

Nefis arzusunun aslanı değil, Hak'ın aslanıyım.
Davranışım dinime şabittir.

Hz. Ali'nin yeni elbise giymemesi, fazla mal ve mülk toplamamış olması, onun dünya nimetlerine de önem vermeyişine en güzel örnektir.⁴ Hz. Ali daima tevekkül ve kadere rızâ gösterirdi. Mevlânâ, Hz. Ali'nin dilinden onun kadere karşı nasıl rıza gösterdiğini şöyle nakleder:

من همي گويم چو مرگ من زتست
باقضا من چون تو اتم حيله جست⁵

Ben (Hz. Ali) diyorum ki: Madem ölümüm senin elinle olacak,
Ben kadere karşı nasıl çare arayabilirim ?

3- Mütevazılığı: Mütevazı, alçak gönüllü kibirsiz, gösterişsiz olmaktır.⁶ Satın aldığı hurmayı sırtına alıp evine götürece kadar alçak gönüllü bir insan olan dördüncü halife Hz. Ali, her zaman güçsüz kuvvetsiz biri olduğunun, asıl güç sahibinin Cenâb-Hak olduğunun şuurundaydı. Mesnevî'de mütevazılığı yine kendi lisanından şu beyitlerle dile getirir.

ما رمیت اذ رمیت در حراب
من چو تیغم وان زنده افتاب⁷

Ben "Attığında sen atmadın Allah attı" ayetinin manasıyım.
Ben kalıç gibiyim ve o kalıcı hakikat güneşi benimle vurur.

رخت خود را من زره برداشتم

1. Hz. Ali b. Ebû Tâlib, *Nebvü'l-Belâğü*, çev., Adnan Demircan, s., 39.

2. Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 171, b., 3934,

3. Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 166.b., 3794,

4. El-Mes'udî *Murucu'z-Zehab*, Mısır, 1958; c., II, s., 431; Abdulhalik Bakır, *Ali b. Ebî Talib*, Elazığ, 1998, 45-49. Ramazanoğlu, Mahmut Samî, *Hz. Aliyyü'l-Mürtezâ*, Erkâm Yayınları, İstanbul, 1982, s., 113.

5. Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 168, b., 3854,

6. *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Haz., Ferit Devellioğlu, 14.bsk., Ankara, 1997, s., 786.

7. Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 166, b., 3795,

غیر حق را من عدم انگاشتم¹

*Ben yükümü yani mev'bûm varlığımı yoldan kaldırdım.
Hak'tan başka ne varsa onu yok bildim.*

4- Velâyeti: Velî, Allah'ın dostluğunu, yakınlığını, özel ihsan ve desteğini kazanmış, dünya ve âhirette ilahî himayeye alınmış kimselerdir.² Şah-ı velâyet olarak kabul edilen Hz. Ali, Mevlânâ'ya göre de, gaybı idrak eden ve ilhama mahzar olan bir velidir³ ve bütün peygamberler ve Allah'ın bütün dostları Hz. Ali ile iftihar eder:

او خدو انداخت بر روی علی
افتخار هر نبی و هر ولی⁴

*O, Her nebinin ve her velinin iftihar ettiği,
Ali'nin yüzüne tükürdü.*

Mevlânâ, Hz. Ali'nin hidayette yol gösterici. Olduğunu da şöyle dile getirmektedir:

“Sen Ay gibi söylemeksizğin nur saçmaktasın” “Ey hakikat güneşi olan Ali, güneş meyveleri pişirir.” olgunlaştırdığı gibi sen de manevî bir güneş gibi bana bambaşka bir ruh verdin ve kalbimi beyecana getirdin⁵.

5- İhlâsı: İhlâs, yapılan bütün ibadet ve işlerde hiç bir karşılık ve menfaat beklemezsizin sırf Allah rızasını esas ve gaye edinmek ve bir işi içtenlikle yapmaktır.⁶

Mesnevî'de Hu. Ali ilgili anlatılan ilk hikayede özetle, şunlar ifade edilmektedir.

Bir defasında, Ha. Ali düşmanını yere serer ve üzerine oturur. Kılıcı çekip keseceği zaman düşmanı hiddetinden yüzüne tükürür. Bu durum karşısında Hz. Ali, onu öldürmekten vazgeçer. Düşmanı ona “beni niye öldürmedin” diye sorduğunda. “Ben seni sadece Allah rızasını kazanmak için öldürmek istedim. Yüzüme tükürürünce hiddetlendim, iblasım zedelendi seni öldürürsem kazgınlığımdan dolayı öldürmüş olabileceğimi düşündüm ve vazgeçtim” diye cevap verir. Görüldüğü gibi, bu hikayede asıl anlatılmak istenilen Hz. Ali'nin ihlâsı ve nefsiyle olan mücadelesidir. Zırâ, Hz. Ali, “Allah için yaptıklarım taklit değil, Allah'ı görür gibi yapmaktayım⁷.” der. Mevlânâ hikâyenin hemen başında Hz. Ali'nin ihlâsı konusunda şu beyiti zikreder:

از علی اموز اخلاص عمل
شیر حق را دان مطهر از دغل⁸

*Amelin iblaslısını Ali'den öğren.
Allah aslanını hileden temizlenmiş bil.*

Mevlânâ, Hz. Ali'nin heva ve hevesine göre hareket etmediğini, aksine her konuda Allah rızasını gözettiğini şöyle dile getirilmektedir.

¹ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s.,166, b., 3796.

² Dilaver Selvi, *Kur'ân ve Tasavvuf*, Şûle Yayınları, İstanbul, 1997, s. 132-133.

³ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 164, b., 3756; Mevlânâ, *Mesnevî.*, c., I, kitap, beş, çev ve şerh Tahiru'l-Mevlevî, s., 1719, 1728, 1729, 1731.

⁴ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 163, b., 3728,

⁵ Mevlânâ, a.g.e., c.,I, kitap, beş, çev ve şerh Tahiru'l-Mevlevî, s., 1739,

⁶ İhlâs konusunda geniş bilgi için bkz. Kuşeyrî, a.g.e., s., 207; Muhâsibî, a.g.e., s., 89; Kelâbâzi, Ebu Bekr Muhammed, *et-Taaruf li Mezhebi Ehlî'l-Tasavvuf*, Tahkik Ahmed Şemseddin, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1994, s.,117; el-Gazâlî, a.g.e., IV, 33; Geylanî, a.g.e., s., 115; Herevî, Hâce Abdullah Ensârî, *Menâzihü's-Sairin*, Kahire, 1908, s., 31.

⁷ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s.,166, b., 3712.

⁸ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s.,163, b., 3727.

گفت من تیغ از پی حق میزان
بندهء حقم نه مامور تنم¹

*Hız Ali "Ben Allah rızası için kılıç vururum,
Hakkın kuluyum, bedenim emrine tabi değilim" dedi.*

6- Şefkat ve Merhameti: Mevlânâ, Şefkat, acıyarak ve esirgeyerek sevmek, merhamet ise, şefkat gösterme, esirgeme anlamına gelir.² Mevlânâ, şefkat ve merhameti, bağışlaması ve lütfü dillere destan olan Hz. Ali'yi öfkesine hakim, garazdan azade biri olarak görmektedir.³ Nitekim o, İslam tarihinin Cemal, Sıffin ve Nehrevan gibi talihsiz olayları sonunda, göz yaşları döküp muhaliflerinin iman ve hidayetleri için dua edecek kadar hassas, şefkat ve merhamet dolu bir şahsiyete sahipti.⁴ Yine Mevlânâ, onu, merhamet kapısına benzetererek,⁵ gerektiğinde kendisine zulüm eden düşmanına bile şefkat ve merhamet göstermekten geri durmadığını,⁶ şu beyitlerle dile getirir:

گشت حیران ان مبارز زین عمل
وز نمودن عفو و رحمت بی محل⁷

*O savaşçı bu işe,
Sonsuz af ve merhamet gösterilmesine hayran kaldı.*

من چنان مردم که بر خونىء خیش
نوش لطف من نشد در قهر نیش⁸

*(Ali dedi), ben öyle bir adamım ki katilime bile,⁹
Lütfümün tatlılığını, kabir acılığına tebdül etmemişimdir.*

Mesnevî'de Hz. Ali, insanlıkta Musa'nın Tih çölündeki - kendisinden benzersiz sofraya inen- bulutuna benzetilmektedir.¹⁰ Mevlânâ'ya göre, Hz. Ali Allah için seven, Allah için buğz eden mümtaz şahsiyetlerdendir:

تا احب الله اید نام من
تا که ابغض الله اید کام من¹¹

¹ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 166, b., 3793,

² Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türki*, İstanbul, 1992, 780.

³ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 166-167, b., 3805, 3806, 3818, 3831.

⁴ Fiğlalı, Ethem Ruhi, DİA, c., II, *Ali*, İstanbul, 1989, s., 374

⁵ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 171, b., 3931.

⁶ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 166, 171, b., 3792, 3931.

⁷ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 163., b., 3733. O savaşçı düşmanın suçundan dolayı idamı kararlaştırılmış iken Hz. Ali onu ansızın af etmiştir. Mevlâna Celâleddin, *Tercüme ve şerh-i Mesnevî-i Şerif*, c., VI, çev: Âbidin Paşa, İstanbul, 1325, s., 194.

⁸ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 168, b., 3850.

⁹ Müreyysi Gazvesinde, Hz. Ali kum üstüne yatmış, saç sakalı kuma bulanmıştı. Hz. Peygamber, kendisini bu vaziyette görünce "Ya Ebâ Turâb (Ey toza, toprağa bulanmış) kalk dedi. Sana evvelkilerin en şakisi ile sonrakilerin en kötüsünü haber vereyim mi?" diye buyurdu. Sonra "bunların birincisi Salih peygamberin devesinin arka bacaklarının sinirlerini kesip öldüren, ikincisi: Hz. Ali'nin başını işaret ederek burayı kana bulayandır." Bu kişi Abdullah b. Mülcem'dir. Mevlânâ, a.g.e., c., I, kitap, beş, çev, Tahiri'l-Mevlevî, s., 1764.

¹⁰ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 163, b., 3739 Tih çölündeki bulut: Tih çölünde ikamet eden Ben-i İsrail oğullarının gölgelendiği bulut. Bu çölde Cenâb-ı Hak İsrail oğullarını kudret helvası ve selva denilen kuş etleri ile beslemiştir. Bkz., Bakara, 57.

¹¹ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 166, b., 3809

Ta ki, nâmuñ Allah için muhabbet edenlerden olsun

Ta ki, Muradım, Allah için buğz ve husûmet olsun.

7- Cömertliği: cömertlik, kişinin sahip olduğu imkânlardan, ihtiyaç sahiplerine helal ölçüler dahilinde, Allah rızasından başka hiç bir gaye gütmeyen, ihsan ve yardımda bulunmaktır.¹ Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye *sultani'l- ashbiyâ* yani cömertlerin sultanı derdi.² Hz. Ali yoksullara bol bol ihsanda bulun ihtiyaç sahiplerine yardım etmekten geri kalmazdı. Hatta İbn Abbas'a göre, "*Mallarımı gece gündüz gizli ve açık, her zaman Allah yolunda harayan kimselere gelince, İşte onların, Rableri katında mükaflatları vardır. Onlar için hiçbir korku da yoktur. Onlar mahzun da olmazlar.*" (el-Bakara,2/ 274) âyeti Hz. Ali hakkında nazil olmuştur.³ Zirâ O, cömertlikte ve cimrilikte Allah rızasını gözetirdi. Mevlânâ, Hz. Ali'nin cömertliğini şu beyitlerle açıklamaktadır:

تا که اعطا لله اید جود من

تا که امسک لله اید بود من⁴

Cömertliğim Allah rızası için verenlerinki gibi olsun

Malımdan sakınmam, vermemem de Allah rızası için vermeyenlerinki gibi olsun.

بخل من لله عطا لله بس

جمله لله ام نییم من ان کس⁵

Cimrilüğüm de, cömertliğimde Allah içindir.

Ben tamamıyla Allah'a ait bir kulum başkasınıninki değil.

8- Adaleti: Adalet, hakkın gözetilmesi ve yerine getirilmesi demektir. Hz. Ali'ye göre de, adalet hakkı gözetmektir.⁶ Hz. Ali daima adaletle hükmeder, zâlimin karşısında durur, mazlûmun hakkını almak için mücadele etmekten geri kalmazdı. Hz. Ali'ye, hak ve batılın arasını ayırdığı için *Fârûk* denildiğini kayd eden kaynaklar da bulunmaktadır.⁷ O haksız yere kimsenin canına kıymaz⁸ ve makam ve mevkileri, inançları ne olursa olsun hukuk karşısında herkesin eşit olduğunu bizzat hayatıyla ispatlamaktan geri kalmamıştır. Halife olmasına rağmen bir Yahudi ile muhakeme edilmekten çekinmediğini kaynaklardan öğreniyoruz. ⁹ Mesnevî'de, Hz. Ali adalet dağına benzetiliyor:

که نیم کوهم ز حلم و صبر و داد

کوه را کی در ریاید تند باد¹⁰

Saman değilim bilim, sabır ve adalet dağıyım.

Fırtına dağı kapıp götürebilir mi?

Hz. Ali'ye göre, Şahid-i adil (Adaletli şahit) şeytan ve nefsinin kölesi olmayandır. Kölelerin şahadeti makbûl olmadığı gibi, nefis ve şeytanın esiri olan insan da adil bir şahit olamaz.¹¹

¹. Ateş, Süleyman, *İslâm Tasavvufu*, İstanbul, 1992, 316.

². Ramazanoğlu, Mahmut Samî, a.g.e., s., 119.

³. İbnü'l-Esir, *Usdu'l-Gabe* c, IV, Mısır, 1280, s, 25; Abdulhalik Bakır, *Ali b. Ebî Talib*, s., 47.

⁴. Mevlânâ, a.g.e., d., I, s.,166, b., 33810,

⁵. Mevlânâ, a.g.e., d., I, s.,166, b., 3811,

⁶. Ali b. Ebu Talib, *Nebî'l-Belâğa*, çev., Adnan Demircan, s., 361.

⁷. Mevlânâ , a.g.e., c., V, Terceme ve Şerh: Abdalbaki Gölpınarlı, s., 366.

⁸. Mevlânâ, a.g.e., c., I, kitap, beş, çev ve şerh Tahiri'l-Mevlevî, s., 1743.

⁹. Mevlânâ , a.g.e., c., I, Terceme ve Şerh: Abdalbaki Gölpınarlı s., 1749.

¹⁰.Mevlânâ, a.g.e., d., I, s.,166, b., 3800.

¹¹. Mevlânâ, a.g.e., d., I, s.,167, b., 3829.

9- Cesaret ve Kahramanlığı: Cesaret ve kahramanlık, yiğitlik, yüreklilik anlamına gelir.¹ Bilindiği gibi, Hz. Ali'nin en seçkin vasfı cesaret ve kahramanlığıdır. Tarih kaynaklarında kaydedildiği gibi Hz. Ali güçlü kuvvetli bir bedene sahipti. Mevlânâ'da Divan'ında, onun Hayber kalesinin çok ağır kapısını bile yalnız başına yerinden söküp attığını vurgulamaktadır.²

Mevlâna, *Mesnevî ve Divân-ı Kebîr* gibi meşhûr eserlerinde Hz. Ali'nin Haydâr, Haydâr-ı Kerrâr³, Mürtezâ⁴, Esedullah (Allah'ın Arslanı) lakaplarına yer verdiği gibi, Esedullah terkinin Farsça karşılığı olan Şîr-i Hak⁵, Şîr-i Rabbânî⁶ lakaplarını da kullanır. Mesnevî'de, Hz Ali'nin cesareti şöyle vasfedilir:

در شجاعت شیر ربانیستی
در مروت خود که داند کیستی⁷

*Yiğitlikte Allah'ın aslamsın.
İnsanlıkta nasıl biri olduğunu kim bilir.*

Mevlânâ aşağıdaki beyitte ise, Hz. Ali'yi savaşlarda tek başına bir orduyu yenen bir cengaver olarak dile getirir.

باز گو ای باز عنقا گیر شاه
ای سپاه اشکن بخود بی با سپاه⁸

*Açıkla. Ey padişahın anka avlayan doğanı
Orduyla değil yalnız başına ordu yenen.*

Sonuç olarak *Mesnevî*'de en çok yer verilen şahsiyetlerden birinin dördüncü halife Hz. Ali olduğunu görmekteyiz. Mevlânâ *Mesnevî*'sinde Hz. Ali'nin şahsiyetinin önemli özelliklerinden ilim, zühd, takva, tevekkül, kadere rızâ, veli ve velayet, mütevazılık, ihlas, şefkat ve merhamet, cömertlik, adalet ve kahramanlık gibi yüksek ahlakî ve insanî hususları dile getirilmiştir. Bu hasletler Mevlânâ'nın beyitlerinde taçlandırılarak veciz ifadelerle izah edilmeye çalışılmıştır.

¹ Şemseddin Sâmî, a.g.e., 780

² Mevlâna, *Divân-ı kebîr*, c., III, haz., Abdülbaki Gölpınarlı, Eskişehir, 1992, beyit, 1033, s., 122.

³ Haydar aslan anlamına, Kerrâr dönüp dönüp saldırın tekrar tekrar hamle eden anlamına gelir. Hz. Ali Hayber savaşında yahûdilerin meşhûr pehlivanı ve Hayber savaşında Yahudi ordusunun komutanı Merhab'a karşı okuduğu recizde annesinin kendisine bu lakabı verdiğini söyler. Ethem Ruhi Fiğlalı, *İmam Ali*, s., 26.

⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*, d., I, s., 164, b., 3763, ; Mevlânâ, *divân*, c., III, beyit, 23, Haz., Abdülbaki Gölpınarlı, s., 9. Bu lakab, Hz. Peygamber Tebuk savaşına giderken Hz. Ali'yi, Medine'de halife bırakır. Hz. Ali "Ya resulallah, beni kadınlara çocuklara mı halife yapıyorsun" deyince, Hz. Peygamber, "râza değİmlisin ki sen bana, Musa için Harun hangi mevkideyse sen de onun gibisin. Ancak benden sonra peygamber gelmeyecek" diye buyurur. Ali de razı oldum, razı oldum demiş. Bu sebepten Hz peygamber, Allah'ın rızasını kazanan anlamında kendisine . Mürtezâ lakabını verilmiştir. Camiü's-sağır, c., II, s., 5. Mevlânâ, a.g.e., Terceme ve Şerh: Abdülbaki Gölpınarlı, s., II, 475, III,97.

⁵ Mevlânâ, a.g.e., d., I, s., 166, b., 3794.

⁶ Mevlânâ, a.g.e., d, I, s., 163, b., 3738.

⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, d., I, s.,163, b., 3738.

⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, d., I, s.,166, b., 3790.